
Kilvar Kessleri ettekanne Riigikogus FI 2022. aasta aruandest

08. juuni 2023

Austatud Riigikogu esimees, lugupeetud Riigikogu liikmed. Vastavalt Finantsinspektsiooni seadusele esitasime inspektsiooni aastaaruande Riigikogule. Kuna olete Riigikogu uus koosseis, XV koosseis, siis alustuseks mõni sõna Finantsinspektsioonist.

Finantsinspektsiooni seadusjärgne keskne ülesanne on finantsturu stabiilsuse ja usaldusväärsuse tagamine. Seirame, kas meie järelevalvesubjektide kontrolliorganisatsioon vastab ärimudelile; kas neil on sobivas koguses ja kvaliteedis kapitali riskide katteks; kuidas finantsteenuseid välja

töötatakse, pakutakse; kas finantsvahendajaid omavad ja juhivad seaduse nõuetele vastavad isikud, samuti lahendame kriise ja otsustame trahve üleastumiste eest. Finantsinspeksioon ei ole kuritegusid uuriv uurimisasutus ega üksikvaidlusi lahendav asutus või kohus.

Inspeksiooni juhib neljaliikmeline juhatus. Meil oli 2022 lõpu seisuga 112 töötajat. 2022. aastal tegime 201 juhtimisotsust ja 214 haldusotsust. Juhatus andis välja üheksa tegevusluba ning tunnistas kaheksa tegevusluba kehtetuks. Finantsinspeksioon rakendab ülesannete täitmisel üle 700 õigusakti ja juhendi 140 finantsjärelevalve subjekti suhtes. Meie järelevalvatavad omavad või valitsevad vara pea 80 miljardi euro väärtuses.

Finantsinspeksioon ei asu Vabariigi Valitsuse seaduse alusel tegutsevas riigiasutuste süsteemis. Tegutseme eraldi Finantsinspeksiooni seaduse alusel, muuhulgas sest rahvusvaheliste standardite tõttu oleme sõltumatu asutus. Finantsinspeksiooni sõltumatus on võrreldav keskpankade ja kohtute omaga. See on ka üheks põhjuseks, miks täna olen teie kui seadusandliku võimuharu ees aru andmas.

Järgnevalt peatun lähemalt Finantsinspeksiooni kahel suuremal tööalasel teemablokil 2022. Seejärel vaatlen riske 2023. Lõpetan motiveeritud ettepanekuga parlamendile luua tarbijate paremaks kaitseks finantsombudsman.

Finantsinspeksiooni tegevust mõjutas oluliselt 24. veebruaril 2022 üsna ootamatult kuumaks kasvanud Ukraina sõda. Sõja ja teiste sügavate kriisilukordadega heistub finantsjärelevalvajale kole pilt võimalikest riskidest. Näiteks inimesed lähevad ärevaks ja hakkavad massiliselt raha pangakontodelt välja võtma jookсутades kinni isegi normaalselt toimiva terve krediitiasutuse. Meie kutsume seda likviidsusriskiks. Näiteks vaenulikud isikud ründavad e-riigi taristut ja finantsvahendajaid selliselt, et vajalikud teenused ühiskonnas jäätuvad. See on küberriski realiseerumine. Näiteks paariariigid kasutavad ära finantssüsteemi endale vajaliku tehnoloogia ja muu sellise ostmiseks. Järelevalve jaoks tähendab see rahvusvaheliste finantssanktsioonide rikkumist. Näiteks meie enda ärid närbuvad, kuna sanktsioonidest ja muust taolisest tulenevalt ettevõtjad ei saa enam kaubelda seniste partnerite ja piirkondadega ning see viib äride maksejõuetusteni. Finantsinspeksioonile tähendab see krediidiriski realiseerumist ja krediitkvaliteedi halvenemist.

Tegelikkuses Finantsinspeksioon esimese finantsjärelevalvena euroalal kaardistas Ukraina sõjaga seonduvad riskid: küberriski, likviidsusriski ja sanktsioonide täitmise aspektid, ka krediidiriski. Vahetult enne sõja algust suunasime turuosaliste fookuse nende riskide juhtimisele. Peatasime ainsa Vene riskidega oluliselt seotud turuosalise tegevuse, mis lõppes tema tegevusloa kehtetuks tunnistamisega. Peale sõja puhkemist rakendasime vastavalt riskikeskkonnale alguses ülepäevased, hiljem nädalased ja igakuised kohtumised turuosalistega. Seadsime sisse eriaruandluse ning koostasime regulaarseid seireanalüüse järelevalve kohese sekkumise vajaduse hindamiseks. Täna saame järeldada, et sõjast tingitud riskid said õigeaegselt kaardistatud, mõõdetud ning juhitud koostöös finantssektoriga ja teiste asjaomaste asutustega selliselt, et ühiskond ja majandus toimis 2022. aastal tõrgeteta edasi.

Teiseks suuremaks teemaks oli 2022. aastal Eesti rahapesu tõkestamise võimekuse hindamine rahvusvahelise missiooni poolt.

Finantsinspeksioon võttis 2014 alates prioriteediks hämara panganduse lõpetamise Eestis. See töö oli väga keerukas, selle käigus tuli sulgeda kaks panka, palju makseasutusi. Tuli kohustada ja keelata. Kindlasti ei meeldinud see gruppidele, kes hämarast pangandusest kõvasti teenisid. Ulatusliku puhastustöö käigus võis juhtuda, et pangad kohtlesid ükskuid kliente moel, mida need ei olnud sugugi ära teeninud. See kõik pälvis avalikkuse suure tähelepanu ja vastava avaliku arutelu.

Rahvusvahelise tava kohaselt riigid hindavad üksteise võimekust rahapesu tõkestamisel. Eesti kord olla hinnatav jõudis kätte 2022. aastal. Ühelt poolt olime üsna lühikese ajaga maandanud massiivse rahapesu riski, seda peamiselt finantsjärelevalve poolt finantssektoris. Teisalt oli üsna suure viivitusajaga avalikkuses ilmunud rohkelt informatsiooni justkui Eestis rahapesu tõkestamisega ei ole hästi. Seega tuli meil omalt poolt hindamiseks väga põhjalikult ettevalmistada, läbimõeldult tegutseda kaasates ka finantssektori.

Eestit eelmisel aastal hinnanud kollektiiv tegi oma tööd äärmise põhjalikkusega. Näiteks hindamistiimi kohapealsel visiidil Eestis toimus 82 intervjuud, Eesti pool koostas kirjalikele küsimustele vastuseid üle 1000 lk. Hindamise tulemusena valmis käesoleva aasta alguses avaldatud lõppraport. Raporti kohaselt esineb Eestis üksikuid nõrku kohti rahapesu tõkestamise süsteemis, näiteks teatud momendid kriminaalmenetluses ja riskid krüptovara valdkonnas. Kuid üldjoontes arvasid hindajad, et Eesti võimekus rahapesu tõkestada on hea, eriti panganduses. Taoline hinnang oli hindaja ja hinnatava hea koostöö ning professionaalse käitumise resultaatiks.

Jätkates käesoleva 2023 aastaga, siis mis meid ees ootab? Esiteks, Eesti finantssektor ja asjaajamine riigiga on üsna digitaalne. Ma ei näe, et pöörduksime tagasi valitud teelt. E-riik ja e-rahandus tähendab, et olulist tähelepanu tuleb pöörata finantsvahendajate tehnoloogilistele riskidele, et need oleks juhitud ega realiseeruks viisil, mis viib rajalt välja üksiku finantsvahendaja või süsteemi tervikuna. Juba praegu on Finantsinspeksioon tehnoloogiliste riskide, täpsemalt IKT-alaste riskide juhina hinnatud partner ja oskusteabekeskus euroalal. Jätkame selle oskusteabe ehitamist ja süvendamist nii iseseisvalt kui koostöös teiste asutustega.

Teiseks. Eelmise aasta 2. juunil siin parlamendi ees esinedes avaldasin, et 2022. aasta tõsine risk on stagflatsioon, kus kõrgele inflatsioonile lisandub vähe kasvav või suisa kahanev majandus. Rahvusvahelise Valuutafondi delegatsiooni visiiti kokkuvõttev avaldus 23. maist 2023 toonitas, et Venemaa sissetung Ukrainasse põhjustas väga hoogsa hinnatõusu, tõrkeid tarneahelates ning ka Eesti peamiste kaubanduspartnerite aeglasema majanduskasvu. IMF-i arvates koos eelarve alatäitmisega 2022. aastal viis see riigis stagflatsioonini.

Arendades oraakli rolli edasi väidan, et peamiseks finantsturgu mõjutavaks riskiks 2023 on inflatsioon ning sellele korrespondeeruv rahapoliitika aga ka fiskaalpoliitilised sammud. Väga mitmetahulised ja poliitiliste valikute mõttes rikkalikud teemad.

Finantsinspeksiooni esmane fookus siin ei ole poliitiliste valikute õigustamisel või kritiseerimisel, vaid valikutega kaasnevate riskide juhtimisel eelkõige. Näiteks krediidi kvaliteedi seiramisel. Tõenäoliselt krediidiriskid 2023. aastal suurenevad. Ehk rohkem on neid juhtumeid, kus laenuvõtjad ei täida oma lepingujärgseid kohustusi nõuetekohaselt.

Eesti vanasõna ütleb, et rege rauta suvel, vankrit talvel. Finantsinspeksioon juhindub sellest põhimõttest ennetavalt, preventiivselt nõudes pankadelt täiendavaid fonde, puhvreid hoiustajate vahendite kaitseks. Finantsinspeksioon nõudis krediidiasutustelt 2023. aastaks riskidele vastupidavuse suurendamiseks 824 miljoni euro eest täiendavate vahendite hoidmist tagavaraks. Üldistatuna, praegu peab pangandus vastu kuni 3 miljardi euro suurustele kahjudele, ilma et saaks kõnelda seadusjärgse kapitali adekvaatsuse nõude rikkumisest.

Riik saab võlgnikke kaitsvat turvavõrku paremini seadistada majandustsüklitega ühte lainesse. Kuna tõusvad intressid teevad laenude tasumise keerukamaks, tasub juba praegu ettevaatavalt heita pilk peale raamistikule, mis käsitleb hättasattunud laenuvõlgnikke. Tavaliselt koosneb see raamistik sotsiaalabi tingimustest, võlanõustajate võrgustikust, täitemenetluse ja maksejõuetuse seadustest

ning vaidluste lahendamise normidest.

Vaidluse lahendamise normidel peatun lähemalt, kuna Finantsinspeksioon on täheldanud tegevuse käigus, et alati finantsteenuste tarbijad ei saa üksikvaidlustes oma õigustele piisavat kaitset. Oma õiguste kaitsmist piiravad erinevad inimlikud põhjused, mis minu arvates on taandatavad järgmistele argumentidele. Esimene: kui vähegi võimalik, siis inimene ei soovi minna vaidlema endast palju võimsama osapoolega. Antakse pigem järgi isegi kui seaduse järgi oleks õigus. Teiseks, inimene, kes on sattunud makseraskustesse ei oma finantsilist võimekust vaielda eriti riskis, kus tuleb kanda vastaspoole kohtukulud.

Tsiviilkohtuprotsessis üldvalitsev võistlev menetlus eelkirjeldatud olukorda mitte ei leevenda, vaid pigem võimendab. Vaidluste lahendamise tegelik kättesaadavus tarbijale ning seeläbi läbi tekkiv äratundmine finantssektori õiguspärasest toimimisest on finantsturu stabiilsuse, korrapärase toimimise üheks vundamendikiviks. Just neil põhjustel soovime Eestile finantsombudsmani ja teda töötama just Finantsinspeksiooni juurde.

Ombudsmani tegutsemine Finantsinspeksiooni juures looks ombudsmanile spetsiifilise erialase kompetentsi võimaluse. Aga veelgi enam – säherdune finantsjärelevalve juures paiknemine annab ombudsmanile unikaalse võimaluse mõista vaidluse pooleks oleva finantsjärelevalve subjekti organisatsiooni sisemist poolt. See loob üksikvaidluse otsustamiseks vajaliku täielikuma pildi, mitte piirdudes üksnes lepingu sätetega. Koos ombudsmani uurivama tegevuse võimalusega tasakaalustub nii poolte mõjujõud muidu võistlevas menetluses.

Ombudsmani tegevust finantseeritaks Finantsinspeksiooni eelarvest. Muide, riigieelarvest Finantsinspeksioon ei saa sentigi. Tarbijast kaebaja ei pea kartma kontrolli alt väljuvaid kohtukulusid ega kõrgeid finantsbarjääre kaebamiseks. Seadusest tulenev alaline tegevus ja sõltumatus, finantsjärelevalvega või kohtunikuga võrreldavad tegevuse tagatised välistavad turu mõju ombudsmanile, maandavad ombudsmani tegelikud ja näilised huvide konfliktid. See loob inimesele nii vajaliku usalduse fooni vaidluse lahendaja suhtes. Seega, loodan väga, et riik ombudsmani ettepanekus meid kuulda võtab ja me heas tempos sujuvas koostöös selle asja seadusena vastu võtame ning ka institutsioonina käima lükkame!

Lugupeetud Riigikogu liikmed!

Riigikohus on oma praktikas leidnud, et majanduslik ja finantsiline stabiilsus on vajalik selleks, et Eesti riik saaks täita oma põhiseadusest tulenevaid kohustusi. Kohus on leidnud ka, et finantsiline jätkusuutlikkus on Eesti põhiseaduslik väärtus.

Finantsinspeksiooni keskne ülesanne seaduse kohaselt on säilitada finantsstabiilsus, hoolitseda finantsturgude ausa ja läbipaistva toimimise eest. Teile kättesaadavaks tehtud Finantsinspeksiooni 2022. aasta aastaraamat nende ülesannete täitmist 2022. aruandeaastal, Finantsinspeksiooni tegutsemise 20. aastal kirjeldabki.

Tänan tähelepanu eest!

Kilvar Kessler